

1. PIANOTECHNIEK

1.1 Samenvatting en conclusies

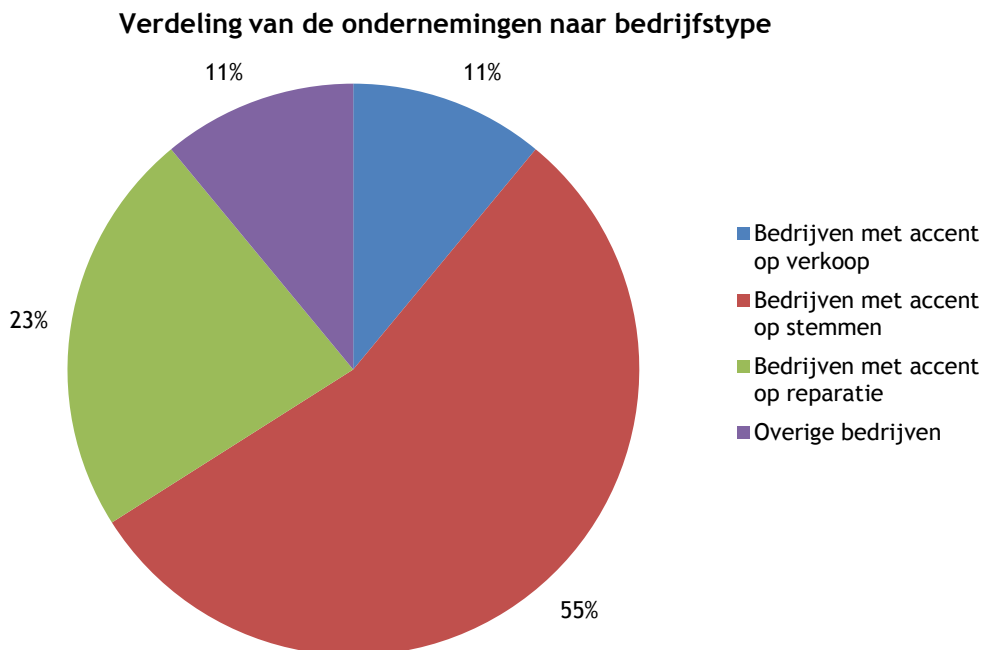
De pianobranche heeft een dalende omzet, maar ontwikkelt zich op tal van gebieden. De belangrijkste bevindingen uit recent onderzoek¹ zijn als volgt samen te vatten.

- De omzet uit verkoop van piano's neemt sterk af.
- Reparatie- en stemaanbod voor de pianotechnici en stemmers is minder conjunctuurgevoelig.
- De pianotechniekbranche is sterk vergrijsd. Vervanging van de grote verwachte uitstroom is op middellange termijn (5-10 jaar) noodzakelijk.
- De samenwerkingsovereenkomst tussen brancheorganisaties, mbo vakschool het Hout- en Meubileringscollege (HMC) en de SVGB is een belangrijke impuls voor het behoud van de kleinschalige opleiding.
- De opleiding pianotechniek in Amsterdam draait goed. Er zijn voldoende leerlingen.
- De introductie van EVC zorgt voor verdere professionalisering en toekomst van het vak.

1.2 Branche

Onder de pianobranche vallen bedrijven die zich bezighouden met de detailhandel, import van en groothandel in muziekinstrumenten en aanverwante artikelen. Deze bedrijven richten zich voornamelijk op de verkoop van nieuwe en gebruikte akoestische piano's en vleugels, evenals het onderhoud, stemmen en repareren van deze instrumenten. Daarnaast zijn ook digitale piano's een belangrijk onderdeel van het assortiment.

Figuur 1

Bron: EIM (2009)

* "Overig bedrijven" halen ook een groot deel van de omzet uit de verkoop en/of reparatie van andere muziekinstrumenten dan piano's.

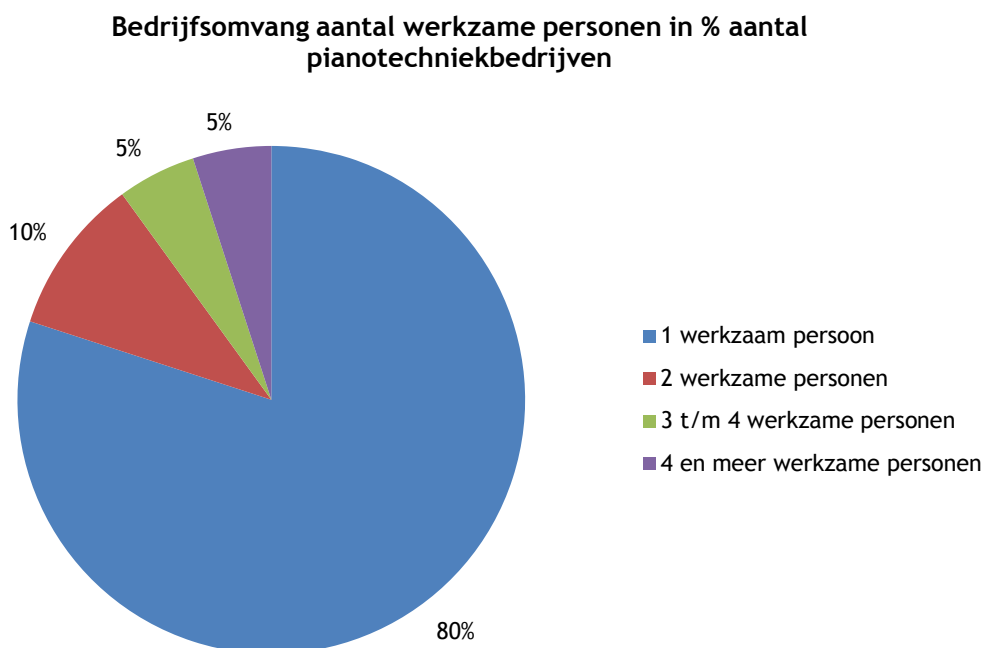
¹ De branchegegevens in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit onderzoek van EIM van 2009. Voor bronvermeldingen zie de bijlagen.

Brancheomvang

Er zijn circa 325 ondernemingen waarin ongeveer 600 personen werkzaam zijn. Daarbij werken er vier keer zoveel mannen als vrouwen in de sector. Omgerekend naar fulltimebanen kwam de werkgelegenheid in 2008 neer op 475 arbeidsplaatsen. In 2010 is de omvang van de werkgelegenheid stabiel gebleven en de verwachting is dat deze in 2011 niet veel zal veranderen. Het betreft bedrijven die zijn geregistreerd bij het Hoofdbedrijfschap Ambachten (HBA), waaronder de pianobranche valt². Veel branchedeskundigen gaan ervan uit dat er in werkelijkheid meer bedrijven en personen werkzaam zijn, veelal in bedrijven die 'het erbij doen'. Of dat juist is zal moeten blijken uit gegevens die waarschijnlijk in 2012 beschikbaar komen uit de inschrijfplicht van ondernemingen bij de Kamer van Koophandel.

De pianobranche valt onder het kleinbedrijf, dat gedefinieerd wordt als een bedrijf met minder dan 50 medewerkers. Er zijn twee bedrijven die 15 tot 40 personen in dienst hebben, maar het overgrote deel (80%) is eenmanszaak, zelfstandige zonder personeel (zzp'er). Deze laatste groep richt zich voornamelijk op stemmen, onderhoud en reparaties, maar verkoopt ook nieuwe en gebruikte instrumenten.

Figuur 2

Bron: EIM (2009)

Dalende omzet

Over 2007 bedroeg de brancheomzet circa 45 miljoen euro (exclusief btw)³ en lag dus op hetzelfde niveau als in 2003. Meer recente cijfers zijn niet bekend, maar volgens branchedeskundigen was 2010 voor de meeste bedrijven een moeilijk jaar. Verwachting is dan ook dat door de voortdurende economische recessie de brancheomzet flink is gedaald. Andere factoren die een belangrijke rol spelen, buiten de conjuncturele, zijn de afnemende besteding van consumenten aan muziekinstrumenten en een voorkeur voor de instrumenten uit de lagere prijsklasse. De gunstige prijs-kwaliteitverhouding van deze instrumenten zorgt voor een dalende verkoop van instrumenten uit het middensegment en gebruikte instrumenten. Gevolg is dat de gerealiseerde winstmarge onder druk staat en het omzetvolume afneemt. Bovendien moeten er door de geringe winstmarge meer instrumenten worden verkocht om de benodigde inkomsten te genereren.

² CRK/R&H 2008

³ EIM Structuuronderzoek pianotechnische bedrijven 2009

Over de omzetontwikkeling in 2011 van nieuwe en gebruikte instrumenten zijn veel bedrijven somber gestemd. Ook de ontwikkelingen voor de pianofabrikanten in Duitsland zijn niet bemoedigend: daar zorgt onder andere een aanhoudende zwakke thuismarkt ervoor dat de piano-industrie het steeds zwaarder krijgt. Export naar groeiende markten zoals voormalige Oostbloklanden en Azië neemt toe, maar is niet voldoende om de afzetdaling volledig te compenseren. Lichtpunt vormden de importcijfers van Noord-Amerika, waar sprake is van opleving van de vraag. Over 2010 zijn er in totaal 44% meer piano's en 29% meer vleugels geïmporteerd vergeleken met de dramatische cijfers uit 2009 (-34% piano's en -45% vleugels t.o.v. 2008)⁴. Ook het begin van 2011 laat een voorzichtige stijging van de vraag zien.

Verkoop van piano's loopt terug

In Nederland worden nieuwe instrumenten verkocht vanaf circa 2.000 euro tot 30.000 euro voor piano's en vanaf circa 9.000 euro tot 130.000 euro voor vleugels. De lagere prijsklasse bestaat voornamelijk uit instrumenten uit China, dat in 2010 het belangrijkste land van herkomst was en 59% van de invoer in Nederland voor zijn rekening nam (88% piano's en 12% vleugels). Opvallend is dat er in 2010 meer vleugels uit China worden geïmporteerd, wat voor een groot gedeelte ten koste lijkt te gaan van de invoer uit Duitsland (China +84, Duitsland -45 stuks t.o.v. 2009). Voor gebruikte piano's was Japan het belangrijkste land van herkomst met een aandeel van 85%.⁵

Marktleider in het midden- en hogere segment is het Japanse merk Yamaha dat ook een belangrijke positie heeft in de professionele markt. In het topsegment zijn de vleugels van Steinway & Sons dominant, deze staan in de belangrijkste concertzalen in Nederland.

De afzet van nieuwe instrumenten wordt geschat op 2500 tot 3000 instrumenten per jaar, waarvan het vleugelaandeel ongeveer 10% bedraagt. In - en uitvoergegevens van piano's en vleugels in 2010 geven aan dat er uit de belangrijkste invoerlanden (China, Duitsland, Japan) 2488 instrumenten in Nederland bleven, waarvan 307 vleugels. Dit betekent een stijging van 32% ten opzichte van 2009, toen 1877 stuks in Nederland bleven, waarvan 284 vleugels.

Deze gegevens worden bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) geregistreerd, maar het beeld wordt vertekend door de doorvoerhandel, waarbij de oorspronkelijke herkomst of uiteindelijke bestemming niet wordt bijgehouden. Het is dus niet bekend hoeveel instrumenten er precies in Nederland blijven. Ook over de omzet in gebruikte instrumenten zijn er geen gegevens.

Stemaanbod stabiel, deel reparaties naar buitenland

Op korte en middellange termijn hebben bovenstaande ontwikkelingen nog weinig effect op de pianostemmers/-technici: onderhoud en stemmen blijven immers noodzakelijk voor het bestaande arsenaal aan instrumenten. Voor de reparatiemarkt is het wel van belang omdat de kosten bij grotere reparaties, vooral bij piano's, veelal niet in verhouding staan tot de uiteindelijke waarde van het gerepareerde instrument. Uitzonderingen blijven de kwalitatief hoogwaardige instrumenten waarbij geen vergelijkbaar (nieuw) instrument verkrijgbaar is, waar de vervangingswaarde hoog is of instrumenten waar de emotionele waarde een grote rol speelt bij de reparatiebeslissing.

Een substantieel deel van de grote reparaties gaat naar Polen, waar een aantal grote reparatiebedrijven is gevestigd. Meestal zijn de kosten van de arbeidsintensieve werkzaamheden daar aanzienlijk lager dan in Nederland en is de prijs-kwaliteitverhouding goed. Ook daar zie je dat de afzetontwikkelingen in Europa effect hebben op het aanbod van reparatie-instrumenten, waardoor de grote reparatiebedrijven het moeilijker hebben.

Op dit moment worden gebruikte piano's in grote partijen naar China verscheept, worden daar volledig gereviseerd en komen vaak als nieuw weer terug. Deze instrumenten, veelal Yamaha's, worden voor een lage prijs aangeboden waardoor ze concurreren met nieuwe instrumenten.

Op de lange termijn zal de uitbesteding van de grote reparaties aan het buitenland gevolgen kunnen hebben. Het kennis- en vaardigheidsniveau van pianotechnici dat nodig is om deze specialistische reparaties uit te voeren zal door gebrek aan ervaring verminderen.

Technologische ontwikkelingen

De pianotechniek is grotendeels uitontwikkeld maar er vinden toch nog steeds verbeteringen plaats, zoals de ontwikkeling van zangbodems en piano-onderdelen van carbon fiber. Een ontwikkeling die een steeds grotere vlucht neemt is de bouw van hybride instrumenten. Piano's en vleugels worden voorzien van een elektronisch/ mechanisch systeem waardoor het instrument zowel akoestisch als elektronisch is te gebruiken. Hierdoor kan het bespeeld worden zonder mensen te storen en kunnen digitale pianoklanken via een koptelefoon worden beluisterd. Daarnaast zijn er duurdere automatische piano's en vleugels waarmee ook opgenomen partijen van eigen spel of van andere pianisten kunnen worden afgespeeld. Deze instrumenten kunnen ook direct worden aangestuurd over het internet. Waardoor o.a. 'live'

⁴ Bron: The Music trades census data 2010

⁵ CBS in- en uitvoer van goederen 2010

pianolessen kunnen worden gegeven als leerling en leraar zich op verschillende locaties bevinden. Ook worden er steeds meer specifieke eigenschappen van akoestische instrumenten in digitale instrumenten ingebouwd om een 'werkelijke vleugelervaring' te verkrijgen. Voorbeelden zijn een speelmechaniek dat meer aanvoelt als een vleugelmechaniek en een systeem waarbij spelers trillingen terugvoelen in de toetsen, die kenmerkend zijn bij het spelen op een akoestisch instrument.

Ook op het gebied van onderhoud, stemmen en materialen vindt nog steeds ontwikkeling plaats. Methoden van werken worden verbeterd. Een belangrijk voorbeeld hiervan is het Amerikaanse Precision Touch Design systeem (PTD)⁶, dat steeds meer wordt toegepast. Deze innovatieve methode geeft een duidelijk inzicht in de werking van het speelmechanisme en de mogelijke optimalisering van de speelaard en klank van instrumenten. Ook komen er steeds meer elektronische stemapparaten, met verschillende software aanbieders, die werken op een PDA en zelfs op smartphones. Steeds meer pianostemmers gebruiken deze apparatuur, wat niet alleen de kwaliteit van de stemming kan verhogen maar ook minder belastend is voor het gehoor. Aan dit laatste wordt steeds meer aandacht besteed omdat er in deze beroepsgroep een hoger risico bestaat voor gehoorbeschadigingen door de hoge piekbelastingen. Internet levert zijn aandeel in kennisverbreding door het ontstaan van bijvoorbeeld fora in binnen- en buitenland waar vakgenoten kennis en ervaringen uitwisselen. Een belangrijke voorbeeld is virtuele ontmoetingsplaats de 'pianotech list' van de Amerikaanse Piano Technicians Guild. Ontwikkelingen in de techniek worden hier op de voet gevolgd en besproken. Ook bieden steeds meer leveranciers van gereedschappen en materialen hun producten aan via het internet.

Samenwerking in de pianotechniek

De branche wordt vertegenwoordigd door twee verenigingen: de Nederlandse Piano en Muziekinstrumenten Bond (NPMB), opgericht in 1911, en de Vereniging van Pianotechnici Nederland (VvPN), die ruim 12 jaar bestaat. Ongeveer 90 pianozaken en pianodistributeurs zijn aangesloten bij de NPMB, die ook partij is bij de cao-onderhandelingen. De VvPN is een vakvereniging die met ruim 200 leden een groot deel van de pianostemmers en -technici van Nederland en een aantal uit België vertegenwoordigt.

De twee verenigingen hebben verschillende belangen. Het verkoopbedrijf en de pianodistributeur zijn bijvoorbeeld gebaat bij een snelle vervanging en afschrijving van het instrument. Reparatiebedrijven daarentegen houden het instrument het liefst zo lang mogelijk intact. Toch worden er veel gemeenschappelijke belangen onderkend en is er een hechte samenwerking op een aantal terreinen. Vertegenwoordigers van beide organisaties vormen samen de commissie Pianotechniek van het Hoofdbedrijfschap Ambachten (HBA), die advies geeft over de besteding van de door de branche opgebrachte geldmiddelen. Uit de door de brancheverenigingen geïnitieerde extra bestemmingsheffing wordt ook de opleiding pianotechniek actief ondersteund. Deze bijdrage maakt het mogelijk om de opleiding te voorzien van onder andere nieuwe instrumenten, stemcabines, oefenmateriaal en gereedschappen. Om ervoor te zorgen dat deze middelen voor de branche beschikbaar blijven worden ze beheerd door een door de verenigingen opgerichte stichting (Stichting Fonds Opleiding en Ontwikkeling Pianotechnische bedrijven: SFOOP).

---

⁶ www.stanwoodpiano.com

1.3 Arbeidsmarktsituatie

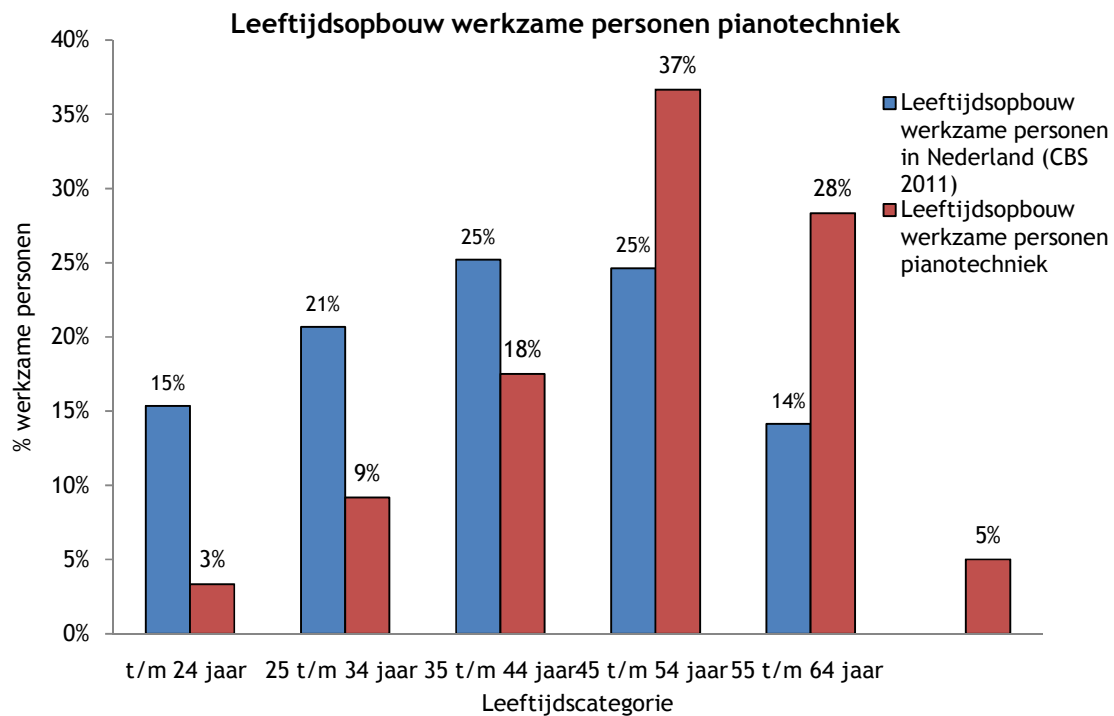
Als de arbeidsmarkt wordt gedefinieerd op basis van betaalde arbeid uit dienstverband dan is de arbeidsmarkt voor deze branche klein. Door lagere omzetten en hogere risico's zullen steeds minder arbeidsplaatsen beschikbaar komen, waardoor meer technici/stemmers (ook nieuwkomers in de branche) min of meer gedwongen worden om zelfstandig te gaan ondernemen. Er is een klein aantal vacatures (in januari 2011 zijn er vijf vacatures gevonden en in juni 2011 een enkele vacature), vooral voor pianostemmers of -technici.

Echter: ook al nemen de omzetten in de verkoop van nieuwe en gebruikte instrumenten af, er is voldoende werk in stemmen, onderhoud en reparatie van instrumenten. In de toekomst zal het steeds belangrijker worden voor technici/stemmers om zich in de markt te onderscheiden door een hoog kennis- en vaardigheidsniveau en door ondernemerschap.

Vergrijzing

Ongeveer 70% van de werkzame personen in de pianotechniek is ouder dan 45 jaar. Dit betekent dat er de komende jaren een grotere uitstroom van werkzame personen zal plaatsvinden. De toekomstige vraag naar arbeidskrachten in de branche zal naar verwachting niet enorm stijgen. Daarom zullen nieuwe mensen niet worden aangetrokken om groei mogelijk te maken, maar om degenen te vervangen die met pensioen gaan.

Figuur 3

Bron: EIM (2009) en CBS (2011)

1.4 Onderwijsinformatie

Eén landelijke opleiding

De opleiding pianotechniek is een kleine, specifieke opleiding die openstaat voor een beperkt aantal leerlingen. De uitstroom vanuit de school voorziet in de opvolging van uittredende collega's. Pianotechniek is een onderdeel van mbo vakschool het Hout- en Meubileringscollege (HMC) te Amsterdam en wordt actief ondersteund vanuit de branche en SVGB kenniscentrum. Hierdoor, maar zeker door de inzet en betrokkenheid van de school, is er een opleiding ontstaan die zeer goed geoutilleerd is en als voorbeeld dient voor andere Europese scholen.

Door recente uitbreiding van het docententeam met extra vakspecialisten wordt er een nog grotere opleidingskwaliteit aangeboden, wat zeker ook van belang is voor scholing van mensen die al in de branche werkzaam zijn.

Samenwerkingsovereenkomst belangrijke impuls

Vanuit de overtuiging dat voor de kwaliteit en continuïteit van de unieke, kleinschalige opleiding pianotechniek een goede en concrete samenwerking tussen bedrijfsleven en onderwijs onmisbaar is hebben deze partners en SVGB kenniscentrum op 22 april 2010 een exclusieve samenwerkingsovereenkomst ondertekend. Met deze overeenkomst staan zij er gezamenlijk borg voor dat op kwalitatief hoog niveau die vakmensen worden opgeleid die voorzien in de vraag van de arbeidsmarkt. De samenwerkingsovereenkomst bekrachtigt een reeds langer bestaande samenwerking tussen de partners. De gezamenlijke inspanningen van de brancheorganisaties, het HMC en de SVGB hebben in de afgelopen jaren al geleid tot een zeer goed geoutilleerde opleiding van hoge kwaliteit, die een voorbeeld is voor andere scholen in Europa. Gezamenlijk worden praktijkgerichte projecten opgezet die goed passen in het competentiegericht onderwijs. Zo is er een project waarbij studenten de revisie en het onderhoud van basisschoolpiano's verzorgen en de kennis en het gebruik van de instrumenten op de scholen stimuleren. Branche en onderwijs ontwikkelen gezamenlijk plannen om de leerlingen ook in de toekomst van 'werkelijk' oefenmateriaal te voorzien, zonder daarbij uiteraard de markt te verstoren.

EVC en certificering

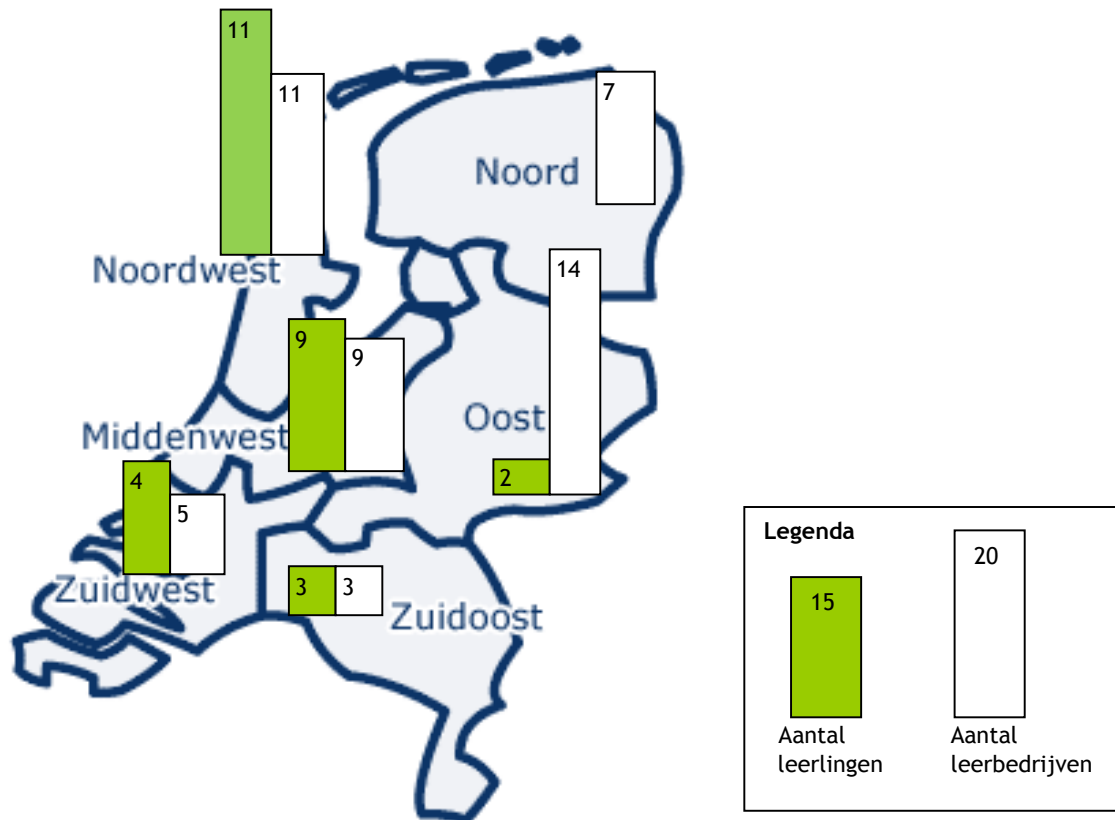
De brancheverenigingen, HMC, HBA en SVGB werkten samen in het project Gekwalificeerd Ambacht en hebben een EVC-traject voor de pianotechniek opgezet. Via EVC (Erkennen van Verworven Competenties) worden bestaande vakkwaliteiten in kaart gebracht en gespiegeld aan de kwalificaties van de opleiding. In maart 2010 zijn 10 kandidaten het EVC traject ingegaan en 9 kandidaten ontvangen eind schooljaar 2010-2011 hun diploma Pianotechnicus. Het diploma Pianotechnicus betekent beheersing van piano- en vleugeltechniek.

Voor ervaren pianotechnici die de vleugeltechniek nog niet voldoende beheersen, is er een verkorte en een uitgebreide bijscholingscursus Vleugeltechniek ontwikkeld door het HMC. Het met goed gevolg volgen van de uitgebreide cursus Vleugeltechniek wordt beloond met een certificaat en hiermee kan een vrijstelling behaald worden in het EVC-traject naar een officieel diploma.

Overzicht leerlingen/leerbedrijven

In onderstaand schema ziet u een overzicht van het aantal leerlingen en het aantal leerbedrijven, weergegeven per CWI-regio.

Figuur 4

Bron: SVGB (2011)

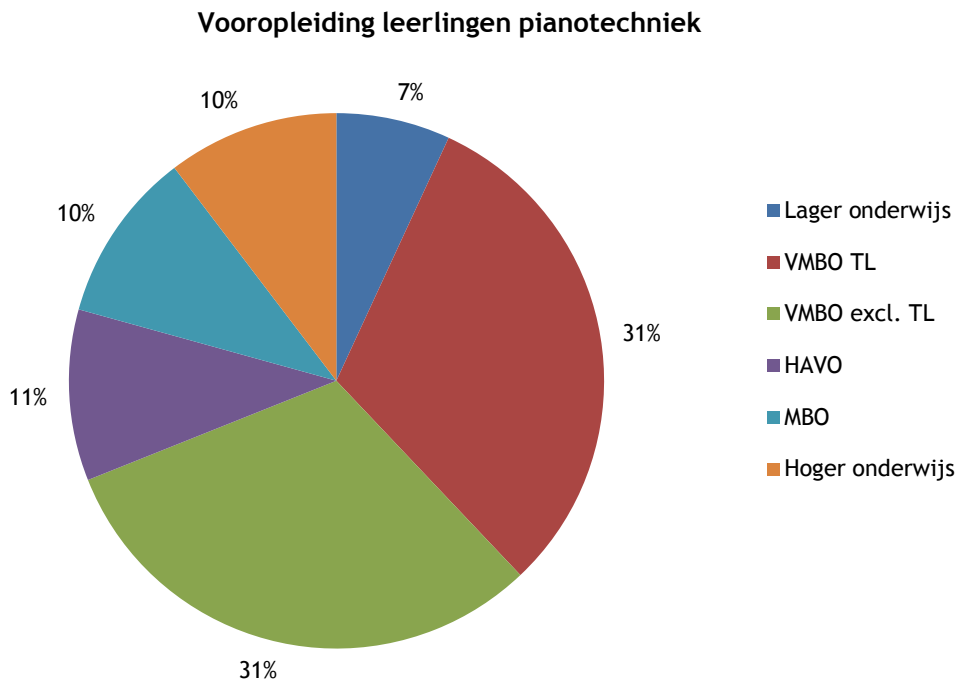
Er zijn momenteel voldoende pianotechnische bedrijven erkend als leerbedrijf. Veel leerlingen wonen in de buurt van de school in Amsterdam. Wanneer er minder leerbedrijven dan leerlingen zijn in een regio, is dat op drie manieren ondervangen. Ten eerste hebben sommige leerbedrijven meerdere leerplaatsen. Ten tweede kunnen veel leerlingen in aangrenzende regio's terecht. Ten derde volgen niet alle leerlingen hun beroepspraktijkvorming in de regio waarin ze wonen. In de bijlage aan het eind van dit hoofdstuk staat een overzicht van het totale aantal leerbedrijven pianotechniek.

Kenmerken leerlingenpopulatie

Het aantal leerlingen pianotechniek is genormaliseerd: in 2010 waren er 29 leerlingen. In het schooljaar 2009-2010 volgden 37 leerlingen de opleiding, terwijl in de jaren daarvoor steeds 26 tot 28 leerlingen de opleiding volgden.

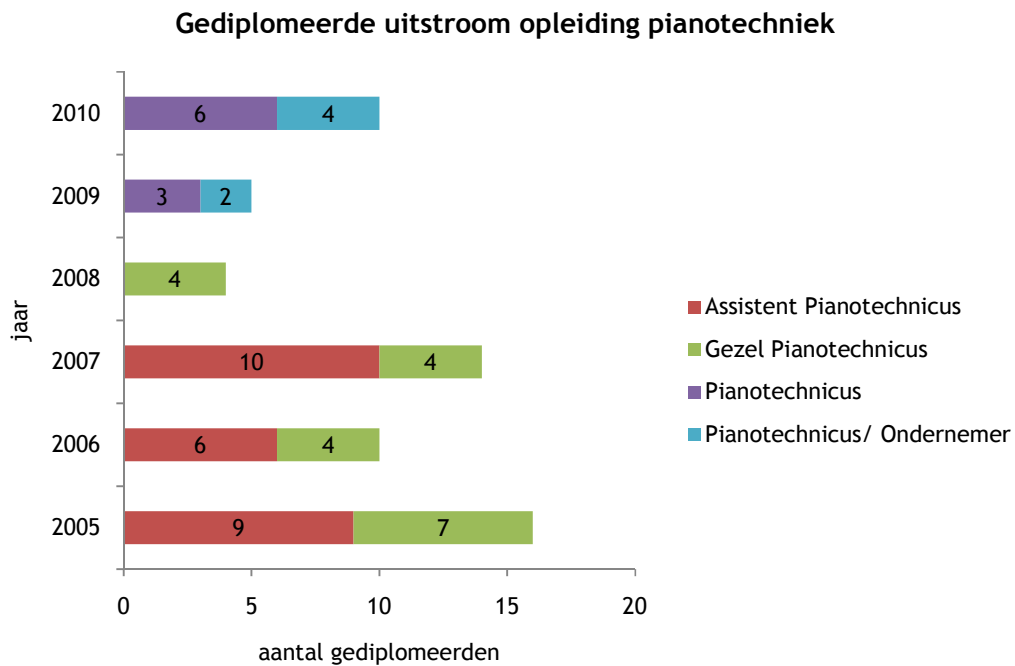
De vooropleiding van de leerlingen pianotechniek is divers (figuur 5). De helft van de leerlingen heeft een vmo vooropleiding.

Figuur 5

Bron: DUO (2011)

Figuur 6

Bron: DUO (2011)

Uit figuur 6 blijkt dat het aantal gediplomeerden pianotechniek in de jaren 2008 en 2009 sterk is afgenomen. Dit wordt mede veroorzaakt door het verdwijnen van de niveau 2 opleiding Assistent Pianotechnicus. De gebruikelijke route was eerst niveau 2 te volgen en dan door te stromen voor een laatste jaar op niveau 3. Dit betekent dat een leerling twee diploma's haalde in twee jaar. Dit geeft een vertekend beeld van het aantal leerlingen dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt. De laatste jaren is het aantal bol-leerlingen sterk gegroeid. De verwachting is dat hierdoor het aantal gediplomeerden in de komende jaren gaat groeien.

Bijlagen hoofdstuk pianotechniek

Tabel 1 Leerlingaantallen Pianotechniek schooljaar 2010/2011 uitgesplitst naar CWI district

	Pianotechnicus 92871
	niveau 3 (BOL)
middenwest	9
noord	0
noordwest	11
oost	2
zuidoost	3
zuidwest	4
Totaal	29

Bron: DUO (2011)

Tabel 2 Leerlingaantallen Pianotechniek 2003-2010

Jaar	Aantal leerlingen
2003	25
2004	30
2005	28
2006	26
2007	28
2008	28
2009	37
2010	29

Bron: DUO (2003-2011)

Tabel 3 Leerbedrijfaantallen Pianotechniek schooljaar 2010/2011 uitgesplitst naar CWI district

	Pianotechnicus 92871
	niveau 3 (BOL)
middenwest	9
noord	7
noordwest	11
oost	14
zuidoost	3
zuidwest	5
Totaal	49

Bron: SVGB (2011)

Tabel 4 Leerbedrijfaantallen Pianotechniek, 2003-2010

Jaar	Aantal leerbedrijven
2003	48
2004	49
2005	56
2006	56
2007	57
2008	52
2009	50
2010	49

Bron: SVGB (2011)

Bronverwijzingen

Rapporten

- EIM (2009) *Structuuronderzoek Pianotechnische bedrijven 2009*. HBA: Zoetermeer.
- HBA (2008). *Aan de slag in het ambacht. Beknopt jaarverslag 2007*. HBA: Zoetermeer.
- The music trades census data 2010.

Internet

- www.cbs.nl, in- en uitvoer van goederen, 2010